

Yerel Ekonomik Kalkınma Sürecine Turizm Sektörünün Etkisi

Prof. Dr. Bedriye TUNÇSİPER*
Araş. Gör. Gülay Ö. YILMAZ*

Özet: Bu çalışmada öncelikle, Türkiye’de de önem kazanarak akademik ve politik çevre tarafından yoğun şekilde ele alınan Yerel Ekonomik Kalkınma üzerinde durulmaktadır. Devam eden kısımda ise, bu sürecin başarılı olabilmesinde gelişme potansiyeline sahip yerlerde turizm sektörünün olası etkileri değerlendirilmektedir. Değerlendirmede, turizm sektörünün Yerel Ekonomik Kalkınma göstergelerine etkisi dikkate alınmıştır. Yerel alanda turizmin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi ve olumlu etkilerinden yararlanabilmesi için, Yerel Kalkınma sürecine katılan tüm kesimlerin bunu benimsemesi ve desteklemesi gerekmektedir. Çalışmanın önemi, ilgili yazında bu kapsamda çalışmaya pek fazla rastlanılmamış olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Yerel Ekonomik Kalkınma, Sektörel Planlama, Yerel Ekonomik Kalkınma Faktörleri, Turizm Sektörü

The Effect Of Tourism Sector To The Local Economic Development Process

Abstract: The aim of this study is, at first, to emphasize the Local Economic Development gaining importance also in Turkey and dealt with intensively by academic and political environment. Then, probable effects of tourism sector in the places which are of growth potential in the realization of this process are assessed. In the assessment, the effect of tourism sector to the indicators of local economic development has been taken into account. In order for tourism to grow healthfully in local place and benefit from positive effects, it is necessary that all sectors that participate in the local economic development process should adopt and support this case. The importance of the study is that many studies in this scope have not been met in the regarding literature.

* Balıkesir Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu

Bu çalışma yürütülmekte olan doktora tez çalışmasından derlenmiştir.

Keywords: Local Economic Development, Sectoral Planning, Local Economic Development Factors, Tourism Sector.

GİRİŞ

Rekabetin hızla arttığı günümüzde gerek gelişmiş gerekse gelişmekte olan ülkeler fırsatları en iyi şekilde değerlendirerek ulusal/yerel çıkarlarını koruması ve geliştirilmesi için yerel düzeyde kalkınma stratejileri oluşturmaktadır. (İncekara, 2001) Artık, yerel unsurlar ekonomik kalkınma için daha avantajlı pozisyonlara kavuşmakta ve bölgesel/ulusal kalkınmanın itici gücü olarak değerlendirilmektedir. (İldırar, 2004)

Yerel kalkınmada il en geniş alan ve en üst basamaktır. İl gelişme planları yoluyla; kısa, orta ve uzun vadede gelişime yön verecek genel eğilimler daha kolay tespit edilip, planlanabileceği gibi, Ulusal ve Bölgesel Kalkınma Planlarıyla uyumlu bir biçimde, illerin karşılaştırmalı üstünlüklere dayalı olarak öncelikleri belirlenebilir ve böylece mevcut ve gelişmesi muhtemel sektörlerde uzmanlaşma da sağlanabilir. İl gelişme planları yerel yönetimlerin güçlendirilmesine de katkı sağlayarak, yerel katılımı ve yerel demokrasiyi ön plana çıkaran, etki ve kaynak olarak güçlendirilmiş bir taşra yönetim düzeni oluşmasına katkı sağlayabilir. Artık, yerel ekonomik kalkınma (YEK) kavramı; yerel olmak, yereli de içine almak, yani yerel yönetim birimlerini, kenttaşları, yerel oda ve birlikleri, işletmeleri vb. de kapsamak durumunda ayrıca kamu, özel sektör ve farklı sivil toplum kuruluşları birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projeleri oluşturmak durumundadır.

Yerel bir alanda kalkınmanın sağlanabilmesinde yerel dinamikleri harekete geçirebilecek sektörün seçimi oldukça önemlidir. Bu nedenle yerel alanın sahip olduğu potansiyellere ve kaynaklara uygun sektörel gelişmenin sağlanması kalkınmanın gerçekleşmesinde temeldir. Çünkü ülke bütününde yer alan her bölgenin farklı imkanlara, özelliklere ve sorunlara sahip olması, sektörel tercihlerle mekansal analizin birlikte ele alındığı yeni bir planlama yaklaşımını zorunlu kılmaktadır (Yücel ve Ata, 2006) Bu kapsamda bahsedilmesi gereken önemli sektörlerden biri turizm dir. Çünkü sektörün gelişme potansiyeline sahip yerel bir alana sağlayabileceği katkılar oldukça fazladır.

İlgili yazında YEK’i belirleyen faktörlerin genel kabul görmüş bir sınıflandırmasına ve turizm sektörünün bu faktörlerle etkileşimine yönelik çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bu nedenle amaç, hem YEK’i ayrıntılı bir şekilde incelemek hem

de turizm sektörünün bu süreçte sağlayabileceği katkılan neler olduğunu değerlendirmektedir.

Çalışmada, YEK kavramı incelenmektedir. Ayrıca YEK'in sağlanabilmesinde sektörel planlamanın önemi ve bu kapsamda, gelişme potansiyeline sahip alanlarda turizm sektörünün neden önemli olduğu ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

YEREL EKONOMİK KALKINMANIN TANIMI

YEK yaklaşımının ön plana çıkmasında çok farklı gelişmeler rol oynadığından dolayı ilgili yazında genel kabul görmüş bir tanımlaması yoktur ve oldukça farklı tanımlara rastlamak mümkündür. Bunun nedeni; kalkınma tanımlarının kendi deneyimlerinden esinlenerek yapılmasıdır. (Çetin, 2007) Örneğin, Moriarty (1980) YEK'i, dış sanayi yatırımlarının bir bölgeye çekilmesi olarak tanımlarken, geleneksel olarak da, önemli ölçüde istihdam olanağı sağlayacak büyük sanayi yatırımlarını bir yöreye çekmeyi amaçlayan teşviklerden oluşan bir strateji olarak tanımlanmıştır. (Gül,2004)

Günümüzde ise farklı tanımlara rastlamak mümkündür. En basit tanımıyla YEK; "yerelin yaşam kalitesini bir üst seviyeye çıkarma çabasıdır" (Sayın, 2006)

Başka bir tanıma göre; yerel yönetimlerin, halkın, sivil toplumların ve özel sektörün arasındaki işbirliği ile mevcut olan kaynakları yönetmek, iş imkanları yaratmak ve sınırları iyi belirlenmiş alanları canlandırmak sürecidir.(Helmsing, 2003)

Daha geniş bir kapsamda YEK, sınırları iyi tanımlanmış bir alanda mevcut kaynakların yönetilmesi, yeni iş imkanlarının yaratılması, ekonominin canlandırılması ve rekabet gücünün artırılması için yerel yönetimler, toplumsal gruplar, özel sektör gibi farklı aktörlerin ortaklığının oluşturulduğu bir süreç olarak tanımlanabilir. (Eceral,2004)

YEK için yapılmış tüm bu tanımların en önemli ortak noktalarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- Girişimcilik YEK'in motorudur,
- Mevcut kaynakların rasyonel kullanılması esastır,
- Yerel içerisindeki tüm kesimlerin işbirliği kaçınılmazdır,(başarı halkın, özeline ve kar amacı gütmeyen katılımcıların hareket yeteneğine bağlıdır.)
- Sürdürülebilir bir kalkınma ilkesi benimsenmelidir,
- Etkin bir yönetim şarttır.

YEREL EKONOMİK KALKINMANIN AMAÇLARI VE BAŞARI FAKTÖRLERİ

YEK'in temel amacı; kentlerin ekonomik refahını ve yaşam kalitesini yükseltmek için yerel dinamiklerin harekete geçirilerek fiziki, ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal alanda sürdürülebilir kalkınma ilkelerine uygun olarak gelişimini sağlamak ve yerel alanda ekonomik kapasite oluşturmaktır. (<http://www.worldbank.org/urban/led/> - 53k)

Kentlerde kaliteli istihdam olanakları ve özel girişimler yaratabilmek, dışarıdan yeni yatırımlar çekebilmek, dışa bağımlılığı az, ekonomik ve istihdam yapısında çeşitliliği ve kendi kendine yeterliliği olan bir ekonomik yapı oluşturmak, küresel ve ulusal ekonomide yaşanan dönüşümlerin yerel ekonomi, işletmeler ve topluluk üzerinde oluşturabileceği olumsuzlukları hafifletmek öncelikli söylenebilecek amaçlardır. Bunun yanında, YEK çabalarının daha ayrıntılı bazı amaçları ise aşağıdaki gibidir;(Gül, 2004)

- Yerel ya da bölgesel ekonominin, insan ve doğal kaynak gizilgücünü daha iyi kullanarak, görelî ekonomik üstünlüğünü ve rekabet gücünü artırmak;
- Kentin tüm sektörlerinin ve ekonomik boyutlarının ilerlemesini ve gelişmesini sağlamak;
- Dışlanmış grupların yerel ekonomiye katılımını desteklemek ve yerel ekonomik kalkınma getirilerinden yararlanmada adaleti gözetmek;
- İşletmelerin daha verimli çalışabilmelerini sağlamak ve yeni işletmeleri çekebilmek için kentin altyapısını iyileştirmek ve kentte yaşam kalitesini artırmak;
- Yerel ekonominin büyümesi ve çeşitlendirilmesi için yeni yatırımları dikkatli bir şekilde kabul etmek;
- Yerel olarak üretilen kendine özgü ürünlerin ve kaynakların daha iyi pazarlanmasını sağlayarak yeni fırsatlar yakalamak ve yerel-bölgesel ekonomiye dışarıdan daha fazla kaynak girmesini sağlamaktır.

Bu amaçların gerçekleşmesini sağlamak için kalkınmanın bir disiplini olarak da kabul edilmesi gereken birtakım faktörler vardır. Bahsedilen faktörlere kalkınma sürecinde titizlikle uyulması gerekmektedir. Bu faktörlerden bazıları aşağıdaki gibidir.

YEK süreci, yerel yönetim birimlerini, yerel halkı, yerel oda ve birlikleri, işletmeleri vb. kapsamak durumundadır. Her paydaşın rolü, sorumluluğu ve kaynak katkısı netleştirilmelidir. Yerel yönetim birimleri hizmet alanı ile ilgili hedef kitesini doğru tanımlamalıdır. Ayrıca, kamu, özel sektör ve farklı

sivil toplum kuruluşları birlikte bölge için vizyon, politika ve uygulama projeleri oluşturmaktadır.

Tüm yerel kaynakların kullanılması ve uygulanması (işgücü, yerel düzeyde biriken sermaye, üretim süreçleri hakkında sahip olunan bilgi, özellikli beceriler, materyal kaynaklar) ayrıca işbirliği için harekete geçirilmesi oldukça önemlidir.(Sayın,2005)

Acil gereksinimlerin giderilmesine, eşitsizliklerin azaltılmasına ve yerel/sosyal altyapının geliştirilmesine önem verilmelidir.

Yerel alanda girişimcilik ruhu harekete geçirilmelidir. Girişimciliğin özendirilebilmesi için, mevzuat ortamı sadeleştirilmeli, geliştirmek için yatırım özendirme faaliyetleri uygulanmalıdır.(Sayın,2005)

Küçük ve orta büyüklükteki işletmeler desteklenmeli, işletme gruplarının büyümeleri ve yeni kurulan işletmeler desteklenmeli ve ön önemlisi eğitime ve işgücünün gelişimine önem verilmelidir. (<http://www.worldbank.org>)

Yerel düzeyde sektörün kendi içinde ve sektörlerarası işbirliği olmalıdır (Mc Guire,2002) ve özellikle hizmetler sektörü geliştirilmelidir.(Sarıca, 2001).

Başarı faktörlerine uyulmaması birer başarısızlık nedeni olarak görülmelidir. Bunun yanında başarıyı engelleyecek ve dikkat edilmesi gereken birtakım başka unsurlar da söz konusudur. YEK sürecinde karşılaşılabilecek bazı önemli başarısızlık faktörleri ise şunlardır: (Gül,2004)

- Kentsel alanlarda yerel yönetimlerin sayıca çokluğundan, yetki-sorumluluk dağılımının karmaşık olmasından ve uzlaşma-işbirliği kültürünün gelişmemiş olmasından dolayı eşgüdümlü işbirliğine gidilememesi,
- Merkezi hükümetin destek vermemesi ya da desteğini kesmesi,
- Kalkınma girişiminin en azından ilk etapta olumsuz etkileyeceği grupların direnci,
- Katılma olanak verilmemesi, yerel halktan ve girişimcilerden yeterli destek alınmaması,
- Alt yapının, konut stokunun vb. çok yetersiz olması,
- Kamusal kaynakların yanlış kullanılması,
- Yolsuzluk ve usulsüzlüklerin yaygın olması, kayırmacılık nedeniyle kaynakların etkin kullanılamaması.

Yerel kalkınmanın başarısında önemli olan bu faktörler ile birlikte başarının sağlanabilmesi için özellikle bahsedilmesi gereken bir konu, kalkınma için sektörel planlamanın gerekliliğidir. Devam eden bölümde bu

konuya ayrıntılı bir şekilde değinilmekte ve turizm sektörünün kalkınmadaki önemi açıklanmaktadır.

YEREL KALKINMANIN BAŞARISINDA SEKTÖREL PLANLAMANIN GEREKLİLİĞİ

Bir ekonominin temel sektörlerinin yapısı kalkınmışlığının sınırlı kalması veya daha ileri gitmesinde önem arz etmektedir. Özellikle yerel dinamikleri harekete geçirebilecek sektörün seçimi, gelişimi, sektörel ve dar alanda verilecek teşvikler, girişimcilerin o yöreye çekilmesi, mevcut işletmelerin etkinliklerinin artırılması yerel kalkınmanın sağlanmasında oldukça önemlidir. Bu nedenle yerel kalkınmanın sağlanmasında nasıl bir strateji izlenirse izlensin, her strateji sektörel düzeyde yapılacak araştırmalara ve sektörel planlamalara ihtiyaç duymaktadır. Sektörel planlama, yerel alandaki yatırım önceliklerinin ve diğer sektörlerle bağlantıların nasıl olması gerektiğine yardımcı olur. (<http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/prjplan/prj3.html>)

Yerel kalkınma stratejisi oluşturulurken yapılan sektörel planlarda öncelikle mevcut sektörlerin ve gelişme potansiyeline sahip sektörlerin yerel alanın koşullarına uygun olarak ayrıntılı bir biçimde sektör, alt sektör, dal ve ürün bazında tanımlanması ve gelecekteki potansiyellerinin tespitine yönelik araştırmalar yapılması gerekmektedir. Her sektörün gelişme süreci içerisinde farklı yönlerden avantajları ve dezavantajları olabilmektedir. Hangi sektöre ne kadar önem verileceğinin belirlenmesi için yerel alanda kalkınma stratejisi belirlenirken sektörel değerlendirmelerin yapılması gerekmektedir.

Porter'in Milli Elmas Yaklaşımı; belli sektörlerde başarılı olunabilmesi için yerel firmaların rekabet gücünü arttırabilecek veya engelleyebilecek yöreye ait dört değişkenden bahsetmektedir. Bunlar;

Üretim Faktörleri Olanığı: Vasıflı işgücü ya da altyapı gibi belli bir sektörün rekabeti için gerekli olan üretim faktörlerinin bölgede ne kadar var olduğu.
Bölgenin Mallarına Olan Talep: Bölgenin ürettiği mal ve hizmetlere bölge ve bölge dışından olan talebin büyüklüğü.

Üretimi Destekleyici Endüstrilerin Varlığı: Rekabet gücü yüksek olan bölgedeki üretim sistemini verdikleri hizmetlerle ve sağladıkları olanaklarla destekleyen endüstrilerin varlığı.

İşletmelerin Stratejileri, Yapısı ve Rekabetin Düzeyi: Yerel rekabetin yapısı, bölgedeki işletmelerin nasıl kurulduğu, organize edildiği ve yönetildiği.

Bu değişkenler birbirleri ile bağlantılıdır. Bir değişkenin etkisi diğerinin durumunu etkilemektedir. Örneğin bölgede uygun talep koşulları varken rekabet

ortamı baskı yapmadığı müddetçe rekabetçi avantajlara yol açmayacaktır. Değişkenlerin en çok olumlu işaret ettiği sektörlerin teşvik edilmesi gerekmektedir. (Becerren, 2004)

Aslında gelişme süreci içerisinde, bir ekonomide, bölge de hatta yerel alanda bazı sektörler daha fazla gelişme potansiyeline sahiptir. Bu nedenle bazı sektörlerin öncelikli gelişmesi ekonomiye canlılık sağlayacak ve diğer sektörlerde gelişerek tüm ekonomi geliştirecektir. Gelişme potansiyeline sahip, öncelikle geliştirilmesi gereken bu sektöre “sürükleyici sektör” denilmektedir. Sürükleyici sektörün, diğer sektörlerle ileri geri bağlantılarının güçlü olması şarttır. Sürükleyici sektörün girdi-çıktı ilişkisinin güçlü olması diğer sektörlerin de gelişmesine önyak olacaktır.(Gürbüz,2001) Genel olarak sürükleyicilik özelliği taşıyacak olan endüstrinin sahip olması gereken unsurlar aşağıdaki şekilde özetlenebilir;(Dinler,2001)

- Sürükleyici endüstrinin istihdam imkanları sağlayan bir endüstri olması gerekir,
- Sürükleyici endüstri gelişirken, mümkün olduğu kadar çok sektörü de, beraberinde geliştirmesi gerekir ki bu da diğer sektörlerle önsel ve gerisel bağımlılık katsayılarının yüksek olmasını gerektirir,
- Sürükleyici endüstri ortalamanın üstünde önemli bir büyüme hızına sahip olmalıdır,
- Sürükleyici endüstrinin, diğer sektörler üzerinde kesin hakimiyetinin olması gerekmektedir.

Bir sektör bir yörede sürükleyici iken, başka bir yörede bu niteliğe sahip olmayabilir. Bu nedenle sektör seçimi faaliyette bulunduğu yöre ile bağlantılıdır.

Yerel bir alanın ekonomik gelişimini sağlamak amacıyla sektörel planlar oluşturulurken, turizm endüstrisinin sağlayabileceği katkıların gözardı edilmemesi gerekmektedir.(Andrew,1997) Çünkü, sürükleyici sektör özellikleri değerlendirildiğinde, turizm endüstrisinin bu özellikleri büyük bir oranda taşıdığı söylenebilir. Fakat turizm sektörünün önemli hale gelmesinin ve sürükleyici sektör olabilmesinin yörenin turizm potansiyeline bağlı olduğu unutulmamalıdır. Çalışmanın devam eden bölümünde YEK’in sağlanmasında turizm sektörünün olası etkileri ve önemi değerlendirilmektedir.

YEREL EKONOMİK KALKINMANIN SAĞLANMASINDA TURİZM SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ

Turizm sektörü, ihtiyaç duyulan yabancı döviz kazancını yaratabilen, gelirin tabana yayılmasını sağlayabilen, her kesimin pay almasına imkan tanıyabilen,(Selçuk ve Çatal, 2007)istihdam olanaklarını arttırabilen, diğer sektörlerin de faaliyetlerini etkileyen bir olaydır. Hizmetler sektörü ekonomide yeni iş fırsatları yaratan en zengin alan olarak kabul edilmektedir.(Gürbüz,2001)

Endüstriyel alanda gelişmek için yeterli kaynağa sahip olmayan fakat turizmin gelişebilmesi için gerekli potansiyele sahip alanlar teşvik edici, destekleyici bir politika ile turistik yönden kalkındırılabilir ve ekonomik kalkınmada önemli bir rol oynayabilir. Bu açıklamaya verilebilecek en güzel örneklerden biri “Doğu Anadolu Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma Projesi”dir. Bölgenin asıl geçim kaynağı tarım ve hayvancılık olmasına rağmen bölge kalkınmasında bu sektörün geliştirilmesi yerine kalkınmanın lokomotifi olarak turizm ve kış turizmi odaklı kalkınma modeli önerisi sunulmaktadır. Özellikle bölgenin kış olimpiyatlarında tercih edilmesi halinde bölge ekonomisinin canlanacağı belirtilmektedir. Hatta olimpiyatlarda tercih yeri olabilmesi için hazırlıkların yapılması aşamasının dahi bölge ekonomisine büyük katkılar sağlayacağı öne sürülmektedir. Öneri içerisinde bugün dünyanın birçok yerinde tanınmış kayak merkezlerinin (St.Moritz, Innsbruck vb.) birçoğunun geçmişte geri kalmış bölgeler iken Kış Oyunları sayesinde dünyaca ünlü turizm merkezleri haline geldiği belirtilmektedir. (Ersun ve Ok, 2005)

Kalkınmış ülkelerde turizmin yerel kalkınmayı ve dolayısıyla bölgelerarası dengesizliği gidermede bir araç olabileceği kabul edilmiş bu ise turizmin önemli bir sektör haline gelmesini sağlamıştır. Kalkınmakta olan ülkelerde yerel gelişme planları içerisinde turizm potansiyeline sahip olan alanlarının gelişmesi için turizm sektörünü bir araç olarak görmeye başlamışlardır. (Hao ve diğerleri ,2003)AB’de turizmi, bölgesel/yerel kalkınma farklılıklarını gideren gelişme stratejilerinin lokomotifi olarak görmektedir.Türkiye’nin Dokuzuncu Kalkınma Planı stratejisi vizyonu da “yerel dinamiklere ve içsel potansiyele dayalı gelişme sağlanması” olarak belirlenmiştir.Turizm ise “öncelikli geliştirilecek sektör” olarak kabul edilmiştir ve üç ana politikasından biri “bölgelerarası gelir ve gelişmişlik dengesizliklerinin azaltılması yönünde turizm sektörünün katkıda bulunması” dır.(9.Kalkınma Planı)Bu doğrultuda ilk adım olarak 2008 yılı programı içerisinde yerel kalkınmanın sağlanabilmesi

amacıyla amaç, hedef ve tespitler oluşturulmuştur. (<http://www.ekutup.dpt.gov.tr/PROGRAM>)

YEK sürecine turizm sektörünün etkisinin belirlenebilmesi için öncelikle YEK faktörlerinin tanımlanması gerekmektedir. Böylelikle sektörün bu faktörlerin gelişimine etkisi ortaya konulabilecektir.

Yerel Ekonomik Kalkınma Faktörleri ve Turizm Sektörünün Bu Faktörlere Etkisinin Değerlendirilmesi

YEK sürecinde meydana gelen değişimleri belirleyebilmek için çeşitli YEK göstergelerini tanımlamak üzere akademik çevrelerde birçok çalışma yapılmıştır. Özellikle, Blakely (1994) ve Wong'un (1998 ve 2002) yapmış oldukları çalışmalar ilgili yazına katkıda bulunması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca Değer 2003 yılında yapmış olduğu çalışmada ekonomik yazındaki, kalkınmayı başlatan faktörlerden ve bölgesel kalkınmayı etkileyen avantajlardan hareketle yerel bir alanın ekonomik kalkınmasına etki eden faktörleri; *arz yanlı ve talep yönlü faktörler* şeklinde sınıflandırma yoluna gitmiştir. (Değer,2003)

Blakely adı geçen çalışmada YEK faktörlerini; toplumun gelişme kapasitesine ilişkin ve sosyo-ekonomik yapıya ilişkin veriler şeklinde iki başlık altında incelemiştir. Toplumun gelişme kapasitesine yönelik verileri; topluluk tabanlı kurumlar, ekonomik yapı, politik kurumlar, finansal kurumlar, eğitim kurumları şeklinde belirlemiştir. Sosyo-ekonomik yapıya ilişkin verileri ise; yerel alanın demografik özellikleri, işgücü durumu, ekonomik yapısı, fiziksel ve mekansal konumu ve verdiği yerel hizmetlerde meydana gelen değişimler olarak tespit etmiştir. (Blakely,1994)

Wong 1998 yılında yapmış olduğu çalışmada, İngiltere'nin Kuzey Batı ve Doğu Bölgesinde kalkınma sürecine dahil ve kalkınmanın sağlanmasında doğrudan yatırımların yapılmasında öncelikli sorumluluğa sahip olan 4 farklı gruba - Yerel Otoriteler, Eğitim ve Girişimci Birliği, Yerel Ajanslar, ve Özel Sektör- yerel ekonomik kalkınma için önemli olabilecek göstergelerin neler olduğunu sormuştur. Elde ettiği sonuçlar her yörede farklılık göstermesine rağmen YEK göstergelerini; *geleneksel ekonomik gelişme faktörleri* (fiziksel faktörler, mekan, insan kaynakları, finans ve sermaye, altyapı, bilgi ve teknoloji, endüstriyel yapı) ve *nicel faktörler* (kurumsal kapasite, iş kültürü, toplumsal kimlik ve imaj ve yaşam kalitesi) şeklinde genelleme yaparak iki kısma ayırmıştır. (Wong,1998) YEK süreci ile nicel faktörler arasında nedensel ilişki her zaman paralel olmadığından bu faktörlere yönelik teorik ve

ampirik çalışma yapılması oldukça zordur ve verilerin ölçülmesindeki zorluklar faktörlerin içeriğini kavramayı zorlaştırmaktadır. (Altınkaya Özmen, 2007)

Wong 2002 yılında yapmış olduğu çalışmada da YEK i sağlayan faktörleri 11 başlık altında değerlendirmiştir. Bunlar; mekansal, fiziksel, altyapısal faktörler, insan kaynakları, sermaye ve finans, bilgi ve teknoloji, sanayi yapısı, yaşam kalitesi kriterleri, üretim kültürü, toplum kimliği ve kurumsal kapasitedir. (Wong,2002)

Değer ise 2003 yılında yapmış olduğu çalışmada *arz yanlı YEK faktörlerini*; Alansal ve Fiziki Faktörler, Altyapı Faktörleri, Finans ve Sermaye, İnsan Kaynakları, Bilgi ve Teknoloji, Endüstriyel Yapı şeklinde, *talep yönlü YEK faktörlerini* ise; İhracat ve Kamu Harcamaları şeklinde sınıflandırmıştır. (Değer,2003)

Kalkınmanın sağlanamamasının nedeni yerel bir alanda bu kaynakların yetersiz olmasıdır. (Birkhölzer,2005) YEK'in başarısı bahsedilen faktörlerin gelişmesi ile mümkündür. Turizm sektörü bu faktörlerin çoğu ile karşılıklı etkileşim içerisindedir. Yeterli arz kaynaklarına sahip yörelerde turizmin, sürükleyici sektör olarak seçilip geliştirilmeye çalışılması bu kaynaklarında gelişmesine katkıda bulunacaktır. Devam eden kısımda, Değer'in(2003) belirlemiş olduğu YEK faktörlerinin gelişimine turizm sektörünün sağlayabileceği katkılar ve sektörün bu faktörler ile karşılıklı etkileşiminin nasıl olabileceği değerlendirilmektedir.

Altyapı ve Turizm Sektörü

Yerel kalkınmanın sağlanabilmesi için en önemli faktör altyapıdır. Altyapı ve ekonomik gelişme arasındaki ilişki çok yönlü ve karmaşıktır. Altyapının gelişmesi sadece doğrudan üretimi ve tüketimi etkilemez, aynı zamanda yerel bir alanın; çıktı, gelir ve istihdamının artması ve yaşam kalitesinin yükselmesi yönünde de katkıda bulunur. (Ghosh ve De,2005)

Genel altyapı turizm sektöründen bağımsız yöre için yapılmış bir yatırım olmakla birlikte turizmin gelişmesi için de oldukça önemlidir. Su, enerji, ulaştırma, haberleşme, kanalizasyon gibi turizmin gelişmesini son derece etkileyen, turistlerin ve turistik tesislerin ihtiyaçlarını karşılayan bu alt yapılar turizme olan etkisi nedeniyle sektöre bağımlı etki de gösterebilir. Turizmin gelişmesi durumunda altyapı kullanımında etkinlik sağlanır. Mevcut altyapıyı geliştirilmenin ekonomik yapılabilirliği artar. Ayrıca

turistlerin yapmış oldukları seyahatlerin yerel alt yapı hizmetlerine olumlu yansması sonucu olarak, yerel alandaki vatandaşların da kitle ulaştırma sistemlerinde yüksek standartlara, elektrik, su vb. alt yapı hizmetlerine, alışveriş ve eğlence merkezlerine kavuşmaları sağlanır.(Yeşiltaş ve Öztürk, 2008) Özellikle ulaştırma turizm destinasyonlarının gelişmesi için oldukça önemli bir unsurdur.(Khadaroo ve Seetana 2007; Prideaux 2000)

Turizmin gelişmesinin altyapı üzerine olumlu etkisi üzerine verilebilecek en güzel örneklerden biri Alanya'dır. Gerek Alanya'nın alt yapı ihtiyacı gerekse turizmin, doğurduğu altyapı ihtiyacı ilçenin turizm gelirleriyle kolaylıkla karşılanmıştır. Alanya Türkiye'de birçok kentten daha önce kanalizasyon ve arıtma tesislerine kavuşmuştur. Şehirde alt yapı sorununun çözülmesi turizmin yerel yönetime ve yerel alana sağladığı zenginliğin bir sonucudur.(Akış)

Altyapı faktörü içerisinde bahsedilmesi gereken en önemli konulardan biri de doğal altyapı ve sektörün doğal altyapıya olan etkisidir. Çünkü yerel bir alanda turizm faaliyetlerinin başlaması ve gelişmesi için yukarıda açıklanan altyapı faktörlerinin temelini ve en önemli sermayesini doğal faktörler oluşturmaktadır. Günümüzde turizm sektöründe kalabalığın fazla olduğu yerlerde doğal faktörlere verilen tahribatın büyüklüğü anlaşılmış ve doğal altyapı faktörlerinin korunması, geliştirilmesi ve gelecek nesillere miras olarak bırakılması olan sürdürülebilirlik turizmin öncelikli ilkesi haline gelmiştir. (Rodrı' guez ve diğerleri,2008) Görüldüğü gibi turizm sektörünün bir faydası da sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi için doğal altyapı faktörlerini korumasıdır.

Finans, Sermaye ve Turizm Sektörü

Kalkınmanın başarılı olabilmesi için finansmana ihtiyaç duyulmaktadır. Gelir düzeyi, dolayısıyla tasarruf düzeyinin yüksek olduğu yöreler, uygun kredi ve borçlanma olanaklarının fazlalığı nedeniyle üretim için cazip alanlar haline gelmektedir. İşletmeler kolayca fon kaynağı bulabilecekleri yerleri tercih etmektedirler. Ayrıca ekonomik kalkınmanın sağlanabilmesinde; üretim esnasında emeğin verimliliğini arttıran, yatırımlar ve yatırımların finansmanı için kullanılan sermaye birikimi de oldukça önemlidir (Dinler,2000) Yerel alanın gelişmesinde yerli sermaye kadar yabancı sermayenin de önemi büyüktür. Fakat genellikle ulusal, bölgesel veya yerel bazda sermaye birikimi ve finansman sorunu ile karşı karşıya kalınmaktadır. Turizm, bu sorunun aşılmasında önemli bir sektördür. Çünkü sektörün ekonomik etkilerinden biride geliştiği alandaki finansal kaynakların artmasını sağlamasıdır. (Mihalıç,2002) Yabancı sermaye bakımından ise, son

yıllarda hizmet sektörüne belirgin bir artış olduğu söylenebilir. (Çetinkaya)

İnsan Kaynakları ve Turizm Sektörü

Kalkınma, fiziki (maddi) ve insan (beşeri) kaynaklarının nicel ve nitel yönden konumuna bağlı bulunmaktadır. Özellikle fiziki kaynakların değerlendirilip ekonomik sürece aktarılmasında büyük fonksiyonu olan insan faktörü; kalkınmanın gerçekleştirilmesinde çok önemli bir yere sahiptir.(Tunç,1998)

Turizm sektörü insan psikolojisi üzerine kuruludur. Sektörün insan sermayesi üzerine olan etkisini farklı açılardan değerlendirmek mümkündür. Turizmin yerel alandaki insan sermayesi üzerine olan etkilerinden biri; turizm eğitimi almış işgücünün tercihinin öncelikli olarak turizmin geliştiği destinasyonlar olmasından dolayı eğitilmiş ve vasıflı işgücünü yöreye çekmesi ve turizm sektörünün emek-yoğun bir sektör olmasından dolayı istihdam yaratması(özellikle sektör kadınların ve gençlerin istihdam edilmesinde etkin rol oynamaktadır) yöre halkına doğrudan veya dolaylı yeni iş imkanları sağlamasıdır. Hizmetler sektörü içerisinde özellikle turizm sektörü; yeni istihdam olanakları yaratma özelliği ile, işsizlik oranının yüksek olduğu ülkeler açısından önemli bir sektör konumundadır. (Yavuz,2006) Turizmin bu açıdan bir diğer etkisi ise, turizm faaliyetlerinin yerel halk üzerindeki etkileridir. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olabilmektedir. Yerel halk üzerinde turizm sektörünün olumsuz yönlerini azaltabilmek için yapılması gereken en önemli şey yöre toplumunun turizmi geliştirme planlamasına dahil edilmesidir. Yerel halkın gelişme sürecine katılımını sağlamak, onların bu konudaki görüşlerini ve önerilerini almak kendilerini turizmin bir parçası olarak görmelerini sağlayacaktır. Turizmden beklenen faydaların sağlanabilmesi için yerel halkın turizm konusunda bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve turizmin faydalarından nasıl yararlanılacağına öğretilmesi gerekmektedir. (Avcıkurt,2003) Ayrıca, sektörün insan sermayesi üzerine olan bir başka etkisi ise; yerel halkın yaşam standartlarını, başka şekilde elde edilmesi güç olan vergi ve döviz gelirleriyle yükseltmesidir. (Özbey,2002) Halkın yaşam standartlarının yükselmesi beraberinde yerel alanın eğitim, sağlık, kültürel faaliyetler vb. diğer sosyo-ekonomik değerlerinin de yükselmesini sağlayacaktır.

Görüldüğü gibi yerel alanda turizm sektörünün gelişmesi insan kaynaklarının kalitesine bağlı iken, sektörün bilinçli bir şekilde gelişmesi de yerelin beşeri sermayesi üzerinde olumlu etki yaratabilmektedir.

Teknolojik Gelişme ve Turizm Sektörü

Teknoloji, üretim faktörlerinin gelişimini sağlayan ve bileşiminde verimliliği arttıran faktördür. Bu nedenle teknolojik gelişmeler toplumsal alanda sosyo-kültürel etkiler yaratırken ekonomik anlamda ise ekonomik faaliyetlerin verimliliklerini arttırmak için ekonomik kalkınmanın sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Bütün ekonomik olayların özünde teknolojik bir süreç yer almaktadır. Özellikle bilgi teknolojileri, makroekonomik düzeyde bölgelerin gelişmesi ve refahında oldukça önemlidir. (Buhalis,1998)

21. yüzyıl başlarında dünya turizminde gözlenen temel değişim unsurlarına bakıldığında küreselleşmenin bu sektör üzerindeki etkileri ana hatlarıyla belirlenebilir. Bu temel değişim iki ana başlıkta toplanabilir. Birincisi, teknoloji diğeri insandır. Birbirinden bağımsız olmayan bu iki unsur küreselleşmenin getirdiği ve getireceği tüm yeni bilgi ve koşulları da üzerinde taşımaktadır. (Özbey,2002) Günümüzde, hizmet sektörünün önemi her geçen gün artmakta, en hızlı teknolojik gelişmeler ve yenilikler bu sektörde görülmektedir. (Çakır ve diğeri,2007) Teknolojik yenilikler, turizm işletmeleri üzerinde önemli etkiler yapmaktadır. Turizm sektörünün teknolojik gelişmeler olan etkisi özellikle bilişim teknolojileri üzerinedir. Aynı şekilde bilişim teknolojileri de sektörün yapısal değişimine neden olmaktadır. (Şahin ve Akdoğan)

Bilgi ve teknoloji kullanımı, turizm işletmelerinin müşteri hacmini, hizmet kalitesini, hız ve etkinliğinin artmasını sağlarken, maliyetlerin düşmesini, yeni fırsatları yaratılmasını ve böylelikle rekabet avantajı elde edilmesini sağlayacaktır. (Tektaş,2008) Teknoloji günümüzde turizm işletmelerinden sadece seyahat acentaları, oteller ve havalimanlarında kullanılmamaktadır. Turizm sektöründe yaşanan bu değişimler, uluslararası bankacılık işlemlerini, araba kiralama işletmelerini, gemi seyahat şirketlerini, tur operatörlerini vb turizm sektörüne hizmet eden işletmelerin teknolojilerini de geliştirmektedir. (Kozak ve Güçlü,2003) Yani sektör birçok teknolojinin gelişmesini sağlamaktadır. (Bacchus ve Molina, 2001) Bilişim teknolojileri tüm endüstrilerde olduğu kadar turizm işletmelerinin ve destinasyonlarının rekabeti üzerinde de gittikçe kritik rol oynamaya başlamaktadır. (Buhalis ve Law,2008)

Görüldüğü gibi, turizm sektörünün gelişmesi yerel alanda bilişim teknolojilerinin kullanılmasını ve yönenin gelişmesinin de bir sonucu olarak teknolojik yeniliklerin kazanılmasını sağlayacaktır.

Endüstriyel Yapı ve Turizm Sektörü

Kentin tüm sektörlerinin ve ekonomik boyutlarının ilerlemesini sağlamak yerel kalkınmanın amacıdır. Endüstrinin kendisi gelişirken mümkün olduğu kadar çevresindeki endüstrileri de (sürüklenen endüstriler) geliştirme özelliğine sahip olmalıdır

Uzun yıllardan beri az gelişmişlikten gelişmişliğe ulaşmada, gelişmeye ve sürükleyici sektör olma özelliğine sahip en müsait sektör olarak **“sanayi”** sektörü kabul edilmiş, bu durum ise iktisadi kalkınma ile sanayileşmenin eşanlamda kullanılmasına sebep olmuştur. Bir ülkede sanayileşmenin önemini ve getirdiği dinamizmi inkar etmeden bölgesel potansiyeller dikkate alınarak hizmetler sektörünün ön plana çıkarılması, gelişmede sürükleyici sektör olabilmesi de mümkündür. (Avcıkurt ve Alpar,2003) Çünkü turizm endüstrisinin diğer endüstrilerle bağlantısı oldukça kuvvetlidir. Örneğin; konaklama sektörünün mal ve hizmet alışverişi yoluyla girdi-çıkışı ilişkisi olan sektör sayısı son yıllarda 39'dan 48'e yükselmiştir. Dolayısıyla, turizmin yerel ekonomide de oynadığı rol oldukça önemlidir.

Turizm KKTC'nin motor gücüdür ve reel sektör içerisinde en sürükleyici sektördür. (http://www.ekonomiveturizmbakanligi.com/upload/pdf/2008.05.26_20-22-) Türkiye'nin de büyümesi ve kalkınmasının sürdürülebilir olması açısından büyük bir potansiyel oluşturmaktadır.

Endüstriyel yapı içerisinde değerlendirilmesi gereken bir başka konu ise KOBİ'lerdir. 1980'lerden sonra yerel kalkınmanın sağlanmasına yönelik çalışmaların en önemlileri; mevcut ve yeni kurulacak KOBİ'lerin desteklenmesidir. KOBİ'ler için ekonomik ve toplumsal kalkınmanın itici gücüdür denilebilir. Türkiye'de turizm sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin çok büyük bölümü KOBİ özelliği taşımaktadır. Hatta VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında turistik işletmelerin “KOBİ” statüsünde değerlendiriliyor olması, turizm işletmelerinin KOBİ'lere sağlanan teşvik ve yardımlardan faydalanabilmelerine olanak tanımaktadır. (Tunçsiper ve İlban,2006)

Görüldüğü gibi turizm sektörü diğer endüstrileri etkilemekte, KOBİ özelliği nedeniyle birtakım avantajlar sağlayabilmekte ve sonuçta geliştiği yönenin endüstriyel yapısına da eki etmektedir.

Ayrıca turizm sanayileşmeye destek sağlayan bir sektördür. Çünkü ekonomik büyüme ve kalkınma sürecinde geliştirilmesi gerektiği kabul edilen sanayi sektörü için gerekli sermaye birikimine sahip olunmaması durumunda turizm sektörünün döviz

kazandırıcı özelliği sanayinin finansmanında da en etkili alternatiflerden biri olabilir.(Roney,2008)

İhracat ve Turizm Sektörü

Belirli bir alanın ekonomik kalkınmasının ilk itici gücü, yerel bir alandan diğer yurtiçi ve yurtdışı alanlara yapılan ihracattır. Çünkü, yerel bir alanın ihracatında meydana gelen artışın yarattığı gelirin harcanması çarpan etkisi yaratmaktadır, yeni teknoloji ve ürünlerin gelişmesini sağlamaktadır ayrıca ihracatçı sektörün gerisel bağlantıya sahip sektörlerinde de üretim artışına neden olmaktadır. (Değer,2003)

Bölgesel veya yerel bazda ihracatın geliştirilmesi için öncelikle; ihracat potansiyeli yüksek, yenilikçi, rekabet edebilir, dinamik ve yüksek katma değer yaratabilen öncü sektörlerin seçilmesi gerekmektedir. Bu sektörlerin tespiti, nasıl destekleneceği çalışması gelişme planları hazırlanırken yapılmalıdır.

Ulusal, bölgesel ve yerel bazda ihracat odaklı sanayileşmenin gerçekleştirilmesinde görünmeyen ihracat olan turizm sektörü; kolay, etkili, verimli ve nispi olarak da ucuz bir araç olarak görülebilir. Turizmde bir ülkenin mal ve hizmetlerini müşterinin ülkesine kadar göndermek zorunluluğu olmadığından ihracatı olanaklı olmayan jeo-ekonomik varlıklar, sosyo-kültürel varlık, değer ve olaylar ile spesifik bazı hizmetlerin ihracatı bu sayede yapılmakta ve döviz girişi sağlanmaktadır.(Kızılgöl,2006)

Turizm sektörü hizmet ihraç eden bir sektör olarak dünya ekonomisinde de öneme sahiptir. Dünya ticaretinde petrolden sonra ikinci sırada yer almaktadır. Türkiye de' de 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarından sonra, ithal ikameci politika terk edilerek, ihracata yönelik sanayileşme stratejisi benimsenmiş ve bunun gerçekleşmesinde turizm sektörü; araç olarak görülmüştür. (Bahar,2006)

Kamu Harcamaları ve Turizm Sektörü

Turizm, başta bölgesel kalkınmaya yaptığı katkılar, yatırımları uyarıcı etkileri, sağladığı gelir ve istihdam olanakları olmak üzere çok sayıdaki nedenden dolayı kamu kesiminin üzerinde önemle durduğu sektörlerin başında gelmektedir.(Yağcı,2003) Bir ülkede veya bölgede turizmin gelişmesinde, verilen hizmetlerin kalitesinin artmasında kamu kesimine önemli görevler düşmektedir. Özellikle doğrudan doğruya turizmin gelişmesi için olmasa da altyapı hizmetlerinin gerçekleşmesinde kamu kesiminden beklentiler yüksektir.

Kamu kesiminin, turizm için yapmış olduğu harcamalardan bazıları; gerekli altyapıyı hazırlama

çalışmaları, turizmi teşvik etmek için yaptığı harcamalar, idari harcamalardır. Kamu kesimi turizm faaliyetleri ile ilgili planların uygulanmasında çeşitli teşvik ve önleyici finansal araçlar kullanmaktadırlar.(Marın ve Eraslan,2008) Turizm sektörü kamu kesimi için harcamaları artırıcı etki yaratırken turizmde kamu kesimi gelirlerini artırıcı etkisi vardır. Örneğin; turizm sektörü işletmelerinden ya da bunların gelirlerinden, turizm faaliyetlerinden elde edilen diğer gelirlerden, bu sektörde kullanılan üretim faktörlerinden kurumlar vergisi, sosyal sigorta primleri, işletme vergisi gibi bazı direkt vergiler alınır. Bu direkt vergilerin dışında vize ücretleri, lisanslar, liman vergisi, gümrük vergisi, iç tüketim harcamaları, haberleşme ve ulaştırmadan sağlanan gelirler, su ve temizlik harçları, satış ve pul gelirleri vb. turizmden sağlanan gelirler içinde sayılabilir.

Yerel bir alanda turistik arz kaynaklarının değerlendirilebilmesinin temel koşullarından birisi turizm sektörünün geliştirilmesine katkı sağlayabilecek olan yerel kurum ve kuruluşların istenilen desteği vermesidir. (Ünlüönen ve Burhan, 2005) Turizm sektörünün gelişmesinde özellikle yerel yönetimler etkin güçlerden biridir. Ancak yerel yönetimlerin etkinliğini daha da artırabilmesi ve gereksinim duyulan hizmetlere daha çabuk cevap verebilmesi yörede turizmin gelişmesi ve yöreye sağladığı zenginlik ile mümkündür. Çünkü turizm yerel yönetimlerin gelirlerini, altyapı hizmetlerini vb alanları dolaylı olarak etkilemektedir. (Unur,2000) Böylece turizm ile yönetimin gelişmesinde ihtiyaç duyulan hizmetlerin daha çabuk ve öncelikli olarak yerine getirilmesi sağlanmaktadır.

SONUÇ

Türkiye'de yeni bir kavram olarak karşımıza çıkan YEK çabaları dünya'da 1960' lı yıllara kadar dayanmaktadır. Fakat YEK çabaları ve bunu başarabilmek için kullanılan araçlar günümüze gelene kadar değişim göstermiştir. Özellikle 1990'lı yıllarda bugünkü YEK kapsamının temelleri oluşmuştur.

YEK'in başarısında işbirliği oldukça önemlidir. Tüm kesimlerin bu sürece aktif olarak katılması ve özellikle yerel halkın ve yerel yönetimlerin bunu sahiplenmesi gerekmektedir. Yerel yönetimlere büyük görevler düşmektedir. Fakat yerel yönetimlerin bu süreci sahiplenebilmesi ve güçlenebilmesi için ilk etapta merkezi hükümet tarafından mali, teknik, politik vb açıdan desteklenmesi şarttır.

Her yerel alan için yerel farklılıkların belirlendiği, yerelin sosyo-ekonomik, kültürel ve doğal kaynak özelliklerinin dikkate alındığı, kaynakların en etkin nasıl kullanılabileceğine yönelik farklı stratejiler oluşturulmalıdır. Ayrıca, bu sürecin başarısında yerel

dinamikleri harekete geçirebilecek, diğer sektörlerinde gelişimini sağlayacak sektörün doğru seçimi de çok önemlidir. Kaynakların en verimli şekilde kullanılabilmesi için sektörlerin gelişimine önem verilmelidir.

Gelişimi için yeterli arz kaynaklarına sahip olan alanlarda bir ihracat şekli olan turizm sektörü sağladığı avantajlar bakımından YEK'in tek değil fakat önemli bir aracı olarak düşünülmalıdır. Yerel alanda sektörün geliştirilebilmesi için öncelikle, yatırım ortamı oluşturulmalı ve girişimciliğin özendirilebilmesine yönelik tedbirler alınmalıdır. Tüm çabalar sürdürülebilirlik ilkeleri ile uyumlu olmalıdır. Ayrıca yerel halkın da turizm sektörünün gelişimi konusunda bilinçlenmesi gerekmektedir. Çünkü sektöre karşı yerel halkın direnci tüm çabaların sonuçsuz kalmasına neden olabilir.

Turizmin gelişmiş olduğu alanlarda tesislerin yerel ürünleri çok fazla tercih etmediği bilinmektedir. Bu sürecin başarısı için yapılan sektörel planlarda yerel alandaki diğer sektörlerle bütünleşen bir turizm gelişme modeli benimsenmelidir. Örneğin, tesislerin veya yeme-içme işletmelerinin yerel tarımsal ürünleri tercih etmeleri sağlanmalıdır ki yerel alanda tarımsal faaliyetlerin etkinliği artırılabilir. Ayrıca, sektörün yan endüstrilerinin de (dokümanlık, el sanatları, yiyecek işletmeleri vb) geliştirilmesine yönelik önlemler alınmalıdır. Böylelikle hem yerel halkın turizme katılımı artacak, hem de turizm ürünü çeşitlenerek turizmden sağlanan gelir de artmış olacaktır.

Tüm bu bahsedilenlerin yanında turizmin başarısı için unutulmaması gereken en önemli şey, yerel kültürün ve kimliğin korunmasıdır. Turizm sektörünün temeli insandır. Farklı kültürlerin bir araya gelmesinin meydana getirebileceği sonuçların olumlu olabilmesi için halkın bu sürece katılımının ve bilinçlendirilmesinin önemi bir kere daha karşımıza çıkmaktadır. Yerel kültürün turistlere tanıtılmasında da YEK sürecindeki tüm kesimlere önemli görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Andrew, P.B.B. (1997). "Tourism and Economic Development Of Cornwall", *Annals of Tourism Research*, Vol.24, No.3, 721-735
- Avcıkurt, C.(2003). *Turizm Sosyolojisi*, Ankara:Detay Yayıncılık
- Avcıkurt, C. ve Alpar, Ö. (2003). "Turizmin Bölgesel Ekonomik Kalkınmadaki Rolü ve Eğirdir İlçesi Örneği", *Türkiye'nin Alternatif Turizm*

Potansiyeli ve Güncel Sorunları" Konferansı, 3-4 Mayıs, Çankırı

- Akış, A. "Alanya'da Turizm Ve Turizmin Alanya Ekonomisine Etkisi" www.Sosyalbil.Selcuk.Edu.Tr/Sos_Mak/Makaleler%5CAYHAN%20AKIŞ%5CAKIŞ,%20AYHAN.Pdf
- Altınkaya Özmen, C.(2007). "Yerel Ekonomik Kalkınma Girişimi Ve Etkileri Beypazarı Örneği", Gazi Üniv., Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Bacchus, I.R.ve Molina, A. (2001). "Internet-Based Tourism Services: Business Issues and Trends", *Futures* 33: 591
- Bahar, O. (2006). "Turizm Sektörünün Türkiye'nin Ekonomik Büyümesi Üzerindeki Etkisi: VAR Analizi Yaklaşımı", *Celal Bayar Üniv, İİBF Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 13/2:138
- Beceran, E. (2004). "Bölgesel Rekabet Gücü", *Süleyman Demirel Üniversitesi ,İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C 9., S. 2:285
- Blakely, E. J., (1994). *Planning Local Economic Development Theory and Practice*, Second Edition, Sage Publications, London
- Birkhölzer, K.(2005). "Local Economic Development and Its Potential", *Technologie –Netzwerk Berlin*
- Buhalis, D. (1998). "Strategic Use Of Information Technologies In The Tourism Industry", *Tourism Management*, Vol 19, No.5:409
- Buhalis, D. ve Law, R. (2008). "Progress in Information Technology and Tourism Management:20 Years On and 10 Years After Internet-The State of eTourism Research", *Tourism Management*, 29:609-623
- Çakır, M.; Özdemir, A., ve Çakır, F. (2007). "Türkiye'de Hizmet Sektöründeki Çarpan Katsayıları -Girdi-Çıktı Yöntemiyle" 8. *Türkiye Ekonometri Ve İstatistik Kongresi 24-25 Mayıs, İnönü Üniversitesi, Malatya*
- Çetin, M. (2007), "Yerel Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı ve Uluslar arası Organizasyonlar", *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt 14, Sayı 1: 156
- Çetinkaya ,M. "Türkiye Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının Sektörel Dağılımının Önemi",

www..Sosyalbil.Selcuk.Edu.Tr/Sos_Mak/Makaleler%
5cmurat%20çetinkaya%5ççetinkaya

Dinler, Z. (2001). Bölgesel İktisat, Bursa: Ekin Kitabevi

Dinler, Z. (2000). İktisada Giriş, Bursa: Ekin Kitabevi

Değer, M.K.(2003). “Yerel Ekonomik Kalkınmanın Dinamikleri”, Atatürk Ün.,Sosyal Bil.Enst., Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum

Ersun ve Ok. (2005). “ Doğu Anadolu Turizm Odaklı Bölgesel Kalkınma Projesi ve Kış Olimpiyatları Araştırması”, İTO Yayınları: 13-14

Ghosh, B. ve De Prabir. (2005). “Investigating the linkage between infrastructure and regional development in India: era of planning to globalisation” *Journal of Asian Economics*, Volume 15, Issue 6:1025

Gürbüz, A.K(2001). Turizmin Ekonomik Analizi, Balıkesir:Alem Basım-Yayım

Gül, H. (2004). “Ekonomik Kalkınmada Yerel Alternatifler” Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt 1

Hao, J.; Var, T.; ve Chon, J. (2003). A Forecasting Model of Tourist Arrivals From Major Markets to Thailand, *Tourism Analysis*, 8, (33): 33-45.

Helmsing, A. H. J. (2003). “Local Economic Development: New Generations Of Actors, Policies And Instruments For Africa”, *Public Administration And Development* ;: 67-76

Ildırar, M.(2004). Bölgesel Kalkınma ve Gelişme Stratejileri, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

İncekara, A.(2001). “Anadolu’da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri” ,İstanbul Ticaret Odası Yayınları

Khadaroo, J., Seetana, B., “The role of transport infrastructure in international tourism development: A gravity model approach”*Tourism Management*, Received 4 July 2006; accepted 2 September 2007

Kozak Akoğlan.,M. ve Güçlü,H. (2003), “Turizm İşletmelerinde Değişim Yönetimi Üzerine Kavramsal Bir İnceleme”, *İş Güç Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, Cilt 5, Sayı 1

Kızılgöl, Ö. (2006). “Türkiye’de İhracata ve Turizme Dayalı Büyüme Hipotezinin Analizi: Eşbütünlük ve Nedensellik İlişkisi”, *Türk Dünyası Celalabad İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi Akademik Bakış Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, Sayı 10

Marın, C.M. ve Eraslan İ.H. (2008), “Turizm Sektörü Kümelenmelerinde Kamu Yönetimi’nin Rolü ve Önemi”Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar, Ed.Melih Bulu ve İ.Hakkı Eraslan, İstanbul:Kazancı Matbaacılık:795

McGuire, M. (2000). “Collaborative Policy Making and Administration: The Operational Demands of Local Economic Development”, *Economic Development Quarterly*, Vol.14,No.3

Mihalıç, T.(2002). “Tourism and Economic Development Issues”, *Aspects of Tourism* ,5: Tourism and Development:Concepts and Issues, Ed. Sharpley Richard, Channl View Publications,:97

Özelçi,E.T.(2004). “Yerel Ekonomik Kalkınma Ve Kentsel Dönüşüm” 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 28. Kolokyumu 8-9-10 Kasım 2004 ODTÜ Ankara

Özbey,F.R.. (2002). “Sustainable Tourism Development In Globalization Progress”Globalization and Sustainable Development, International Scientific Conference, Book:4, ss.135-150,Varna

Prideaux, B.(2000). “The role of the transport system in destination development”, *Tourism Management* 21

Roney, Akış, S. (2008). “Turizm Endüstrisinin Ekonomideki Yeri ve Etkileri”, Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar, Ed.Melih Bulu ve İ.Hakkı Eraslan, İstanbul:Kazancı Matbaacılık

Rodrı’ guez J.R.O.; Parra-Lo’ pez E. ve Yanes-Este’ vez, V. (2008). “The sustainability of island destinations: Tourism area life cycle and teleological perspectives. The case of Tenerife”, *Tourism Management* 29,: 53–65

Sayın, M. (2005). “Yerel Kalkınmada İşbirlikleri Ve Kaynak Yönetiminin Önemi”, (GAP-GİDEM Örneği), IV. Kalite Kongresi, İstanbul

- Sayın, M. (2006). "Yerel Ekonomik Kalkınma İçin Model Önerisi" GİDEM Projesi, AB-GAP Bölgesel Kalkınma Programı, Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, 08/09/2006 – ODTÜ
- Sarıca, İ. (2001). "Türkiye’de Bölgesel Gelişme Politikaları Ve Projeleri" Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi (1)
- Selçuk, G.N., ve Çatal M.F. (2007):"Turizmin Erzurum Ekonomisi İçin Önemi", EKEV Akademi Dergisi, Yıl:11, Sayı:31:300
- Şahin, M. ve Akdoğan, P." Bilişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Turizm Sektörüne Etkisi Ve Kullanım Alanları" http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=271
- Tunç, M. (1998). "Kalkınmada İnsan Sermayesi: İç Getiri Oranı Yaklaşımı Ve Türkiye Uygulaması", *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt:13, Sayı:1:83-106
- Türkiye Dokuzuncu Kalkınma Planı
- Tektaş, A. (2008). "Turizm Sektöründe Verimlilik ve Yönetimi", Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar, Ed. Melih Bulu ve İ.Hakkı Eraslan, İstanbul: Kazancı Matbaacılık
- Tunçsiper, B., ve İlban, M.O. (2006). "Turizm İşletme Belgeli Otel İşletmelerinin Pazarlama Sorunları: Balıkesir İlinde Bir Alan Araştırması", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1): 225-244.
- Unur, K. (2000). "Turizmin Türkiye'nin Ödemeler Dengesine Etkisinin Analizi" *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 2, Sayı:3
- Ünlüöner, K. ve Burhan, S. (2005). "Turistik Arz Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Yerel Yönetimlerin, Sivil Toplum Örgütleri, Eğitim Kurumları Ve Yerel Medyanın Rolüne Yönelik Bir Uygulama: Zonguldak İli Örneği", *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2:55
- Yağcı, Ö. (2003). Turizm Ekonomisi, Ankara: Detay Yayıncılık
- Yavuz Çil, N. (2006). "Türkiye’de Turizm Gelirlerinin Ekonomik Büyümeye Etkisinin Testi : Yapısal Kırılma Ve Nedenellik Analizi", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 7 (2) :162
- Yeşiltaş, M. ve Öztürk, İ. (2008). "Bölgesel Kalkınma Çerçevesinde Alternatif Turizm Faaliyetlerine Yönelik Bir Değerlendirme: Sivas Örneği" *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 9, Sayı 1, s.5
- Yücel F., ve Yılmaz, A., A. (2006). "Bölgesel Kalkınma Stratejileri Açısından Fuarçılık: Birinci ve İkinci Çukurova Sanayi ve Ticaret Fuarlarının Değerlendirilmesi", *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 15, Sayı 1: 507
- Wong, C., (1998). "Determining Factors for Local Economic Development. The Perception of Practitioners in the North West and Eastern Regions of the UK", *Regional Studies*, 32(8):707-720
- Wong, C., (2002). "Developing Indicators to Inform Local Economic Development in England", *Urban Studies*, 39(10): 1833-1863
- <http://www.worldbank.org/urban/led/> - 53k (Erişim Tarihi: 03.02.2008)
- <http://www.dpt.gov.tr/dptweb/ekutup96/prjplan/prj3.html> (14.06.2008)
- [http://www.ekonomiveturizmbakanligi.com/upload/pdf/\(26.05.2008\)](http://www.ekonomiveturizmbakanligi.com/upload/pdf/(26.05.2008))

